

- menka S.D.J. – K. : Instytut psychologii' im. G.S. Kostjuka APN Ukrainy, 2008. – T. 10, 4.4. – S. 623–627.
6. Maksymenko S.D. Psychologija osobystosti / S.D. Maksymenko, K.S. Maksymenko, M.V. Papucha. / za red. S.D. Maksymenka: Pidruchnyk. – K. : TOV «KMM», 2007. – 296 s.
  7. Galjan A.I. Osobystisni resursy adaptacii' majbutnih medychnyh pracivnykiv do profesijnoi' dijal'nosti: avtoref. dys. na zdobuttja nauk. stupenja kand. psyhol. nauk : 19.00.01 / Andrij Igorovyh Galjan; M-vo osvity i nauky Ukrainy, Shidnojevropejs'kyj nacional'nyj universytet imeni Lesi Ukrainky. Luc'k, 2016. – 23 s.

Received February 10, 2017

Revised March 11, 2017

Accepted April 12, 2017

УДК 37.014.53:159.9.018.2

Т. М. Соломка

mega.solomka@ukr.net

ОСОБИСТІСНЕ САМОКОНСТРУЮВАННЯ В УМОВАХ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ LLL («НАВЧАННЯ ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ»): ТЕОРЕТИКО–МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ

Solomka T. M. The personality-based self-constructing in the conditions of LLL («Lifelong Learning») system development: theoretical and methodological bases / T. M. Solomka // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostiuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D. Maksymenko, L.A. Onufrieva. – Issue 37. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2017. – P. 433–448.

T. M. Solomka. The personality-based self-constructing in the conditions of LLL («Lifelong Learning») system development: theoretical and methodological bases. The conceptual connection of ideology of the project «Lifelong Learning» is reasonable not only with state-political and socio-economic transformations of worldwide sociocultural and economic policy but also with internal changes in the system of national education.

The generalized determination of the phenomenon of Lifelong Learning («learning during life») is given as education and training, extended so that to overcome, firstly, all life of man, secondly, all abilities and fields of knowledge so that to apply all credible facilities with the purpose of providing of all people with possibilities of their development as personalities.

It is set that a constructivism in «the relations» of man and world, where the initiative of co-operation belongs to the man as a subject of lives-building and vital functions, is the essence of construction (development) by a subject itself.

The productivity of post-nonclassical approach (by T. Titarenko) is revealed, where the constituents of the process of the personality-based constructing are identification, autonomy, dialogue service and practices.

The productivity of the project-technological approach (by M. Smulson) is defined. According to it an accent is displaced on the individual trajectory, authorship of personal life, and also on the development during all life. An important feature is support on internal motivation. Thus the basic source of intellectual development as an important condition of becoming and self-realization of mature successful personality is the intellectually-saturated virtual educational environment created by means of informative and communicative technologies.

The basic problems of psychology of personality are generalized in the context of informal education as a constituent of the concept of «Lifelong Learning» (the motivational and value aspects of display of activity in behavioral and reflexive sphere of personality; criticism features of thinking of educational activities subjects in the form the exclusive relations of cognition and emotions; psychological and linguistic range of problems of bilingualism in the language education as an aspect of the communicative competence formation).

Key words: project «Lifelong Learning», constructing, personality self-constructing.

Т. М. Соломка. Особистісне самоконструювання в умовах розвитку системи LLL («Навчання впродовж життя»): теоретико-методологічні засади. Обґрунтовано концептуальний зв'язок ідеології проекту «Lifelong Learning» не лише з державно-політичними і соціально-економічними трансформаціями світової соціокультурної та економічної політики, а й внутрішніми змінами в системі національної освіти.

Подано узагальнене визначення феномену Lifelong Learning («навчання впродовж життя») як освіта та навчання, розширені таким чином, щоб охопити, по-перше, усе життя людини, по-друге, усі вміння та галузі знань так, щоб застосовувати всі ймовірні засоби з метою забезпечення всіх людей можливостями розвитку себе як особистості.

Встановлено, що конструктивізм у «стосунках» людини і світу, в якій ініціатива взаємодії належить людині як суб'єкту життєбудови і життєдіяльності, є сутністю побудови (розбудови) суб'єктом себе.

Виявлено продуктивність постнекласичного підходу (за Т. Титаренко), де складовими процесу особистісного конструювання є ідентифікування, автономізація, діалогування та практикування.

З'ясовано продуктивність проектувально-технологічного підходу (за М. Смульсон), за яким акцент зміщено на індивідуальну траєкторію розвитку, авторство власного життя, а також на розвиток упродовж усього життя. Важливою особливістю є опора на внутрішню мотивацію. При цьому основним джерелом інтелектуального розвитку як важливою умовою становлення і самореалізації зрілої успішної особистості є інтелектуально-насичене віртуальне освітнє середовище, створене за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій.

Узагальнено базові проблеми психології особистості у контексті інформальної освіти як складової концепту «Lifelong Learning» (мотиваційно-ціннісні аспекти вияву активності у поведінковій та рефлексивній сфері особистості; особливості критичності мислення суб'єктів освітньої діяльності у формі ексклюзивних відношень когніції та емоцій; психолого-лінгвістична проблематика білінгвізму в мовній освіті як аспект формування комунікативної компетенції).

Ключові слова: проект «Навчання впродовж життя», конструювання, особистісне самоконструювання.

Т. Н. Соломка. Личностное самоконструирование в условиях развития системы LLL («Обучение на протяжении всей жизни»): теоретико-методологические основы. Обоснована концептуальная связь идеологии проекта «Lifelong Learning» не только с государственно-политическими и социально-экономическими трансформациями мировой социокультурной и экономической политики, но и внутренними изменениями в системе национального образования.

Подано обобщённое определение феномена «Lifelong Learning» («обучение в течение жизни») как образование и обучение, расширенные таким образом, чтобы охватить, во-первых, всю жизнь человека, во-вторых, все умения и отрасли знаний таким образом, чтобы применять все вероятные средства с целью обеспечения всех людей возможностями развития себя как личности.

Установлено, что конструктивизм в «отношениях» человека и мира, в которой инициатива взаимодействия принадлежит человеку как субъекту жизнестроительства и жизнедеятельности, является сущностью построения (развития) субъектом себя.

Виявлена продуктивність постнекласического підходу (по Т. Титаренко), где составляющими процесса личностного конструирования являются идентифицирование, автономизация, диалогизирование и практики.

Уясна продуктивність проектно-технологіческого підходу (по М. Смульсон), при котором акцент смещен на индивидуальную траекторию развития, авторство собственной жизни, а также на развитие на протяжении всей жизни. Важной особенностью является опора на внутреннюю мотивацию. При этом основным источником интеллекту-

ального розвитку як важним условием становления и самореализации зрелой успешной личности является интеллектуально-насыщенная виртуальная образовательная среда, созданная с помощью информационно-коммуникационных технологий.

Обобщены базовые проблемы психологии личности в контексте информального образования как составляющей концепта «Lifelong Learning» (мотивационно-ценностные аспекты проявления активности в поведенческой и рефлексивной сфере личности; особенности критичности мышления субъектов образовательной деятельности в форме эксклюзивных отношений когниции и эмоций; психолого-лингвистическая проблематика билингвизма в языковом образовании как аспект формирования коммуникативной компетенции).

Ключевые слова: проект «Обучение на протяжении жизни», конструирование, личностное самоконструирование.

Постановка проблеми. Сучасний світ постійно і швидко змінюється: незавершеність у формуванні інститутів влади та інформаційна революція, напруженість політичних стосунків та проблеми складної трансформаційної дійсності, демократизація та становлення ринкових відносин, інтенсифікація суспільних відносин і міждержавних культурних зв'язків.

Принципово нову роль у цьому відіграє освіта, яка віддзеркалює процеси, що відбуваються у суспільстві. Чільне місце в системі детермінант її розвитку належить явищам модернізації освіти в контексті Болонських домовленостей та радикальної зміни контурів життєвого процесу особистості в цілому.

Ідеологія проекту «Lifelong Learning» концептуально пов'язана не лише з державно-політичними та соціально-економічними трансформаціями світової соціокультурної та економічної політики, а й внутрішніми змінами в системі національної освіти.

Загальнолюдська суспільна значущість цієї концепції полягає в забезпеченні кожної людини здатністю до постійного розвитку, самовдосконалення, всебічної реалізації впродовж усього життя, що, у свою чергу, сприяє забезпеченню процвітання всього суспільства.

Метою статті є: розкрити сутність методологічних підходів до розуміння у психологічній науці проблематики процесів і явищ становлення особистості у контексті впровадження системи LLL («Навчання впродовж життя»).

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У сучасній літературі для визначення поняття безперервної освіти можна зустріти такі термінологічні сполучення: «освіта дорослих» (adult education); «продовжена освіта» (continuing education); «подальша освіта» (further education); «відновлюва-

на освіта» (recurrent education) як освіта впродовж всього життя шляхом чергування навчання з іншими видами діяльності, головним чином з роботою; «перманентна освіта» (permanent education); «освіта впродовж життя» (lifelong education); «навчання впродовж життя» (lifelong learning). Європейська Комісія об'єднала різні освітні й навчальні ініціативи в єдину Програму навчання впродовж життя (Lifelong Learning Programme) [12], [18].

В Україні основні елементи, роль та методологічні питання концепції LLL розглядали такі науковці, як: Л. Айзікова, А. Владиславлев, С. Змеєв, М. Карпенко, Л. Корчагіна, Ю. Кулюткін, В. Луговий, Г. Телегіна та ін. На сьогодні встановлено основні форми «Lifelong Learning», його характеристики, закономірності, структуру та зміст. Загалом це стосується таких форм, як: формальна освіта – початкова, загальна середня освіта, середня професійна освіта, вища освіта, освіта після закінчення ВНЗ (аспірантура й докторантура), підвищення кваліфікації й перепідготовка фахівців; неформальна освіта – професійно спрямовані й загальнокультурні курси навчання в центрах освіти дорослих, по телебаченню, на різних курсах інтенсивного навчання.

Українські вчені здійснюють наукові дослідження різних аспектів освіти дорослих (С. Болтівець, І. Зязюн, Т. Десятов, Н. Ничкало, В. Скульська). Особливого успіху досягнуто у науково-дослідній роботі Інституту педагогічної освіти та освіти дорослих НАПН України, де відпрацьовувались технологічні моделі навчання дорослих (С. Сисоєва, Л. Сігаєва, О. Огієнко, В. Давидової, О. Матвієнко).

Поза увагою дослідників залишаються аспекти інформальної освіти, яка є загальним терміном для освіти за межами стандартного освітнього середовища – індивідуальна пізнавальна діяльність, що супроводжує повсякденне життя, реалізується за рахунок власної активності індивідів в оточуючому культурно-освітньому середовищі; спілкування, читання, відвідування установ культури, подорожі, засоби масової інформації тощо.

Процеси безперервної освіти розуміються тепер не тільки як «навчання впродовж життя» (lifelong learning), а й як «навчання шириною в життя» (lifewide learning). Останнє акцентує увагу на розмаїтості видів освіти – формальній, неформальній, інформальній, – які супроводжують будь-яку сферу життєдіяльності сучасної людини. Реалізація концепції неперервності освіти в Україні набуває динаміки завдяки застосуванню інформаційних комунікаційних технологій.

Проблематику безперервної освіти можна умовно розділити на дві основні сфери: як частини соціальної практики та як процесу засвоєння людиною нового життєвого, соціального, професійного досвіду. Виділено наступні *функції*: розвиваючу (задоволення духовних запитів особистості, потреб творчого зростання); компенсуючу (заповнення пробілів у базовій освіті); адаптивну (оперативна підготовка й перепідготовка в умовах мінливої виробничої й соціальної ситуації); інтегруючу в незнайомий культурний контекст та такі *компоненти*: навчання грамотності в широкому сенсі, включаючи комп'ютерну, функціональну, соціальну тощо; професійне навчання, що включає професійну підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації (job qualification); загальнокультурну додаткову освіту, не пов'язану із трудовою діяльністю (life qualification) [15].

Неодноразове повернення людей до освітнього процесу в тій чи іншій формі стає нормою для особистої та професійної самореалізації. Так, експерти Світового Банку вважають навчання впродовж життя ключовим фактором підготовки працівників до умов конкуренції в глобальній економіці. Підвищуючи здатність людей повноцінно функціонувати як членів суспільства, навчання сприяє більшій соціальній єдності, зниженню злочинності, а також більш справедливому розподілу прибутків [16].

Міжнародні організації виробили різні підходи до визначення поняття «навчання» впродовж життя відповідно до напрямку та цілей своєї діяльності. На думку експертів ЮНЕСКО, Lifelong Learning («навчання впродовж життя») – *це освіта та навчання, розширені таким чином, щоб охопити, по-перше, усе життя людини, по-друге, усі вміння та галузі знань таким чином, щоб застосовувати всі ймовірні засоби з метою забезпечення всіх людей можливостями розвитку себе як особистості* [17, с. 28–35].

Таке розуміння базується на традиціях ліберального просвітництва, яке розглядає освіту як засіб розвитку людської особистості, що призводить до її самореалізації. Отже, такий підхід характеризується науковцями як «прогресивний» або «просвітницький». У його рамках навчання впродовж життя є самостійною цінністю [7, с. 25].

Останніми десятиліттями відбувається розширення семантичного поля терміну «навчання впродовж життя». Консолідуючим є визначення такого поняття, подане в доповіді Європейської комісії щодо показників якостей освіти впродовж життя, яке є результатом обговорень на низці самітів Ради Європи. Під навчанням упродовж усього життя вбачається вся *навчальна ді-*

альність, здійснювана впродовж життя, спрямована на покращення знань, умінь та компетентностей в особистій, громадській, суспільній та/чи професійній сфері [12, с. 7].

Виклад основного матеріалу. У ситуації соціального розвитку, яка характеризується як *період постійних змін*, людство прийшло до висновку, що бездумна, стихійна діяльність здатна призвести до кризових явищ як локального, так і глобального характеру.

Трансформації суспільної свідомості в Україні в цілому та існування окремої людини активно продовжуються. Динамічність цих процесів здатна призвести до появи кризових явищ як локального, так і глобального характеру. Сьогодні гостро усвідомлюється необхідність у попередженні екологічної катастрофи та подоланні економічного розриву між розвинутими країнами та країнами, що розвиваються. Перед урядами стоять завдання попередження негативних наслідків науково-технічного прогресу, пошуку виходу з духовно-моральної кризи, в якому людство опинилося на початку ХХІ ст.

Усе більш очевидним стає те, що причини зазначених проблем пов'язані не лише з особливостями технологічного розвитку цивілізації, але і з самою людиною як «логічним наслідком» глибокої внутрішньої роз'єднаності його внутрішньої суб'єктності.

Для розуміння того, як і в якому напрямку слід рухатися сучасному суспільству, якими пріоритетами і орієнтирами при цьому керуватися, необхідна *радикальна трансформація самого способу буття людства*, яка визначається тим, як бачить себе кожний окремий індивід, з чим він себе ідентифікує. В такому контексті погляд на процес самоконструювання особистості може виявитися продуктивним, оскільки при такому розгляді воно постає як *дещо підвладне активним трансформаціям і зміні*.

У інтерпретації Пітера Джарвіса, відомого дослідника проєктів LLL, інститути сім'ї і школи не завжди встигають адекватно реагувати на зміни, що відбуваються у системі цінностей суспільства і людини, тому неперервна освіта – єдиний засіб адаптації до постійно змінюваного соціального і професійного середовища, а також спосіб збереження ідентичності особистості. Особливу увагу вчений приділяє розробці моделей стратегічних підходів до засвоєння нового досвіду: «non-learning» (відсутність навчання), «nonreflective learning» (нерефлексивне навчання) та «reflective learning» (рефлексивне навчання) [14].

Людина змінюється постійно – зі зміною життєвих обставин, значущих осіб, віку, соціального статусу, і це відбувається

не завжди усвідомлено. Доросла особистість *конструює досвід* із навчальної ситуації та трансформує його у знання, вміння, навички, погляди, переконання, емоції і відчуття, інтегрує отри- мання у свою власну біографію. Рефлексивне навчання з опорою на активне осмислення інформації є найбільш дієвим у системі проєктів LLL.

На сьогодні більшість науковців розглядають людину як суб'єкта власної активності і власного творення-перетворення (К. Абульханова-Славська, Л. Анциферова, Г. Балл, О. Бондаренко, М. Боришевський, А. Брушлинський, І. Булах, Г. Костюк, П. Лушин, С. Максименко, С. Рубінштейн, М. Смільсон, Т. Титаренко, Ю. Швалб та ін.).

Проблема особистісної самоактивності суб'єкта «процесу життєтворчості» (самореалізація, самоактуалізація, самоздійснення, самоконструювання) буквально пронизує зміст сучасних вчень про особистість, її внутрішній світ, взаємозалежний і взаємопов'язаний із зовнішнім, соціальним світом.

До проблеми «конструювання себе» у контексті вивчення джерел і провідних чинників особистісного змінювання зверталися М. Боришевський, Л. Виготський, Г. Костюк, В. Моргун, П. Чамата. Над питаннями самореалізації та самоактуалізації особистості працювали Л. Коростильова, Д. Леонт'єв, А. Маслоу та ін. Вивчалися феномени саморегуляції (М. Боришевський, Г. Грибенюк, О. Конопкін, Н. Пов'якель), особистісного зростання (Н. Бітянова, І. Булах, К. Роджерс та ін.), самовизначення (М. Гінзбург, А. Журавльов), самовиховання (М. Боришевський, В. Давидов, Л. Проколієнко, В. Слободчиков, Г. Цукерман), духовності особистості (І. Бех, Л. Коган, В. Москалець, Е. Помиткін, М. Савчин), творчої активності (В. Моляко та ін.), волі як форми самодетермінації (І. Бех та ін.), особистості як суб'єкта життя (А. Брушлинський, Н. Воляннюк, С. Максименко, В. Роме- нець, Л. Рубінштейн, В. Семиченко, В. Татенко), проблеми долі життєтворчості, життєвого шляху особистості (К. Абульханова-Славська, Б. Анан'єв, Л. Бурлачук, О. Коржова, В. Панок, Т. Титаренко, В. Ямницький, Е. Еріксон), психології часу особистості (Т. Березіна, Є. Головаха, О. Кронік, К. Левін).

У сфері психолого-педагогічного забезпечення також від- значається інтерес вчених до проблеми переорієнтації освітньої парадигми професійної підготовки у ВНЗ на особистісно орієнто- вану рівні (Г. Балл, О. Бодальов, Е. Зеєр, О. Киричук, Г. Ложкін, Т. Ткач, А. Фурман, Ю. Швалб), визначення принципів та роз- робки технологій психологічної допомоги особистості, а також

підготовки до її здійснення (О. Бондаренко, В. Панок, Н. Чепелева, Т. Яценко).

Не дивлячись на значний обсяг досліджень у галузі встановлення методологічних підходів до розуміння у психологічній науці проблематики процесів і явищ становлення особистості, на цей час і у сфері освіти дорослих, і у контексті впровадження системи LLL («Навчання впродовж життя») сформувалися певні суперечності між потребою суспільства у забезпеченні стратегічного та інноваційного прориву і теоретико-методологічною невідповідністю систем освіти до реалізації її завдань; між необхідністю системних змін у сфері освіти і нерозробленістю теоретико-методологічних засад; між глобальністю завдань інтеграції у світове товариство проектів системи LLL і слабкою теоретико-технологічною апробацією методів оптимізації; між зростаючим рівнем вимог до модернізованого інноваційного освітнього простору і відсутністю науково обґрунтованої концепції розвитку в Україні системи LLL у умовах змін.

Над питаннями особистісного самоконструювання в умовах техногенної епохи розмірковував В. Лекторський, який, дослідивши філософські проблеми освіти, розкрив умови виховання творчого мислення, виявив роль діалогу як методу навчання і виховання особистісної рефлексії.

Психологічні особливості цього процесу вчений пов'язує з «людськими особливостями», котрі змушують сумніватися у можливості наукового дослідження людини.

Проте, зауважує вчений, «технонаука, нові NBIC та соціальні технології тільки в тому випадку будуть сприяти розвитку і процвітанню людини, якщо вони серйозним чином будуть рахуватися з тим, що робить людину людиною, тобто з людською культурою і її смислами». Під таким же кутом розглянуто теорію пізнання як особливий вид рефлексії отримуваних знань, сформульовано ідею включення епістеміологічного образу науки в реальний пізнавальний процес [3].

У сучасних дослідженнях посилюється увага науковців до проблеми перетворювального потенціалу людини як по відношенню до навколишньої дійсності, так і до самої себе [1; 2].

Конструктивізм у «стосунках» людини і світу [13], в якій ініціатива взаємодії належить людині як суб'єкту життєбудови і життєдіяльності, є сутністю побудови (розбудови) суб'єктом себе.

Деякі дослідники проблематику особистості у її сучасному (постнекласичному) змісті вивчають у форматі соціально-пси-

хологічного, феноменологічного та психолого-педагогічного пошуку. Особистість розглядається крізь призму процесуального феномену, який має різні рівні прояву в залежності від стадії самодійснення суб'єкта. У цій логіці, особистість – це спосіб позиціонування глибинного «Я» у процесі життєтворчості, здійснюваної шляхом самоконструювання в індивідуальному міфологічному просторі, позначеному як «індивідуальний авторський міф» [11].

Такий контекст розгляду особистісного самоконструювання знаходимо у працях Т. Титаренко: «Сучасне суспільство пропонує безмежні можливості для розвитку людини та її реалізації в різних областях діяльності. Але запропоновані суспільством можливості одночасно ставлять людину і перед необхідністю постійного вибору, перед необхідністю приймати рішення в складних питаннях, перед проблемою пошуку свого місця в житті і пошуку стратегій здійснення себе. Можливість ефективно вирішувати ці питання безпосередньо пов'язана з самою особистістю, з можливістю реалізації потенційних можливостей, з визначенням своїх бажань, з ресурсним потенціалом, що забезпечує процес самодійснення» [8].

Поняттєвого тезаурусу особистісного самоконструювання в умовах «навчання впродовж життя» стосується феномен «практик» як способів турботи про себе, технік конституювання себе тощо.

Практиками особистісного самоконструювання в умовах розвитку та впровадження проектів LLL (за Т. Титаренко) може бути синтез соціального та індивідуального у традиційному форматі життя, способів поведінки, що виконує регулятивну функцію, досвіду і наочне, актуальне сприймання конкретної життєвої ситуації, що сприятиме самоідентифікуванню, конституюванню себе [4].

Розмірковуючи над тим, якою є сьогоднішня особистість і чи можна вичленувати певні складові «конструювання нею себе і свого життя», вчена доходить до висновку, що нова особистість, постійно змінюючись, перезавантажує, самоорганізовує, не втрачає своїх колишніх властивостей, а суттєво видозмінює їх, як у межах постнекласичної раціональності, так і у класичній парадигмі [9].

Водночас, у ході детального вивчення постнекласичної особистості у межах наративної, дискурсивної психології щодо «конструювання нею себе і свого життя» та соціального конструктивізму вчена робить висновок: «складовими процесу осо-

бистісного конструювання є ідентифікування, автономізація, діалогованнн та практикування, що водночас виступають атрибутивними характеристиками особистості, елементами її динамічної структури. Процеси автономізації та діалогованнн, як і процеси ідентифікування та практикування, солірують по черзі, хоча інколи виступають і дуєтом, і тріо, і кватетом» [10].

Теоретичним і практичним підґрунтям дослідження особистісного самоконструювання в умовах розвитку та впровадження проектів LLL є праці дослідниці категорій розвитку та авторки концепції інтелектуального розвитку дорослих у віртуальному освітньому просторі М. Смульсон.

Вдаючись до терміну «саморозвиток», вчена тлумачить досліджуваннй процес як «зміну ментальної моделі світу, або системи ментальних моделей (менталітету); а також як набуття нового смислу; як реінтерпретацію особистого досвіду». Заслуговує на особливу увагу баченнн вченою вікового аспекту у дослідженні самоактивності індивіда щодо твореннн себе. Зусиллям і великою працею називає вчена діяльність саморозвитку, яка особливо важко дається в похилому віці і тому саме в ньому є витокон найпринциповіших новостворень.

Lifespan development (розвиток упродовж усього життнн) є актуальним підходом до демографічних змін та старінннн суспільства. М. Смульсон прямо вказує на глобальну значущість проекту Lifelong Learning та необхідність вивченннн проблем особистісного самоконструювання: «Нарешті, ми є свідками й активними учасниками зміни, більше того, активної ломки стандартних соціальних ситуацій й універсального розвитку – від дошкільної освіти до підвищенннн кваліфікації, адже з'явилося і швидко розповсюджується неформальне навчання, домашнє навчання, дистанційне навчання та інші види навчання у віртуальному освітньому середовищі, інклюзивне навчання, не кажучи вже про всілякі професійні і непрофесійні (в усіх смислах цього слова) тренінги та ін.» [5].

Про створене за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій інтелектуально-насичене віртуальне освітнє середовище дослідниці пише як про основне джерело інтелектуального розвитку, який «в наш час є важливою умовою становленннн і самореалізації зрілої успішної особистості».

До проблеми «конструювання себе» М.Л. Смульсон звертається також у дослідженні умов навчання дорослих та навчання у віртуальних освітніх середовищах. Важливою особливістю, спільною для обох форм життєдіяльності, є опора на внутрішню

мотивацію, на діяльність, відповідно, «з одного боку, власне учіння, а з іншого – як таке управління власною діяльністю учіння, коли її результати є лише засобами для досягнення зовнішніх результатів в більш широкому колі життєдіяльності» [6].

Внаслідок теоретизувань з приводу теоретико-методологічних засад, а також аналізу основних підходів у психологічній науці до розуміння проблематики процесів і явищ самоконструювання особистості у контексті впровадження системи LLL («Освіта впродовж життя»), можна зробити наступні **висновки**:

1. Загальнолюдська суспільна значущість цієї концепції полягає в забезпеченні кожної людини здатністю до постійного розвитку, самовдосконалення, всебічної реалізації впродовж усього життя, що, у свою чергу, сприяє забезпеченню процвітання всього суспільства.

2. Узагальнене визначення феномену Lifelong Learning («навчання впродовж життя») як *освіта та навчання, розширені таким чином, щоб охопити, по-перше, усе життя людини, по-друге, усі вміння та галузі знань так, щоб застосовувати всі ймовірні засоби з метою забезпечення всіх людей можливостями розвитку себе як особистості*.

3. Доросла особистість *конструює досвід* із навчальної ситуації та трансформує його у знання, вміння, навички, погляди, переконання, емоції і відчуття, інтегрує отримане у свою власну біографію. Рефлексивне навчання з опорою на активне осмислення інформації є найбільш дієвим у системі проєктів LLL. При цьому *конструктивізм* у «стосунках» людини і світу, в якій ініціатива взаємодії належить людині як суб'єкту життєбудови і життєдіяльності, є сутністю побудови (розбудови) суб'єктом себе.

4. У постнекласичному підході (за Т. Титаренко) складовими процесу *особистісного конструювання* є ідентифікування, автономізація, діалогування та практикування.

5. Проєктувально-технологічний підхід М. Смульсон обумовлює акцент на індивідуальну траєкторію розвитку, авторство власного життя, а також на розвиток упродовж усього життя. Важливою особливістю є опора на внутрішню мотивацію.

6. При цьому основним джерелом інтелектуального розвитку як важливою умовою становлення і самореалізації зрілої успішної особистості є інтелектуально-насичене віртуальне освітнє середовище, створене за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій.

Перспективи подальших досліджень даної проблеми обумовлені наступними тенденціями досліджуваного концепту:

- основні напрями розвитку концепції **LLL**: практично-прагматична спрямованість освітньої діяльності; демократія, людиноцентричність та зорієнтованість на духовну свободу особистості; динаміка соціокультурних пріоритетів суспільства і цінності особистості; особистісно-діяльнісний формат свободи педагогічного мислення з одного боку та критичність мислення і можливості творчості – з іншого в умовах суб'єкт-суб'єктної взаємодії;

- базовими проблемами психології особистості у контексті *інформальної освіти* як складової концепту «lifelong learning» за межами стандартного освітнього середовища постають: психологічні особливості структури та розвитку особистості *у формі особистісного самоконструювання*; мотиваційно-ціннісні аспекти *вияву активності* у поведінковій та рефлексивній сфері особистості; особливості критичності мислення суб'єктів освітньої діяльності у формі *ексклюзивних відношень когніції та емоцій*; *психолого-лінгвістична проблематика білінгвізму* в мовній освіті як *аспект формування комунікативної компетенції*.

Список використаних джерел

1. Ключко В. Е. Самоорганизация в психологических системах: проблемы становления ментального пространства личности (введение в трансспективный анализ) / В. Е. Ключко. – Томск: Томский государственный университет, 2005. – 174 с.
2. Логинова И. О. Психология жизненного самоосуществления: монография / И.О. Логинова. – М.: Изд-во СГУ, 2009. – 279 с.
3. Лекторский В. А. XXI Всемирный философский Конгресс. Возможна ли интеграция естественных наук и наук о человеке? / В. А. Лекторский // Вопросы философии. – 2004. – № 3. – С. 44–49.
4. Кочубейник О. М. Психологічні практики конструювання життя в умовах постмодерної соціальності : монографія / О. М. Кочубейник, Т. М. Титаренко, К. О. Черемних // Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. – К.: Міленіум, 2014. – 206 с.
5. Смульсон М. Л. Категорія розвитку в сучасній психології / М.Л. Смульсон // Технології розвитку інтелекту. – 2013. – Т. 1. – № 4. – С. 1–15.

6. Смутьсон М. Л. Интеллектуальный саморазвиток у віртуальному освітньому середовищі: зміна парадигми / М.Л. Смутьсон // Актуальні проблеми психології: психологічна теорія та технологія навчання. – 2009. – Т. 1. – № 6. – С. 1–8.
7. Телегина Г. В. Образование в течение жизни: институализация в европейском контексте и её оценка / Непрерывное образование в политическом и экономическом контекстах / отв. ред. Г. А. Ключарев. – М. : ИС РАН, 2008. – 400 с.
8. Титаренко Т. М. Впливи сучасності на самоконструювання особистості / Т. М. Титаренко // Соціальна психологія. – 2009. – № 2. – С. 3–11.
9. Титаренко Т. М. Постмодерна особистість у динаміці самоконституювання / Т. М. Титаренко // Актуальні проблеми психології: Психологічна герменевтика : зб. наук. праць – К., 2010. – Т. 2, вип. 6. – С. 5–14.
10. Титаренко Т. М. Особистісне самоконструювання: пульсації хаосу і порядку / Т. М. Титаренко // Наукові студії із соціальної та політичної психології. – 2012. – № 31. – С. 3–11.
11. Яремчук О. В. Культурно-історичний простір самоконструювання «Я» / О.В. Яремчук // Проблеми загальної та педагогічної психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. – 2012. – Т. 24. – № ч. 5. – С. 268–277.
12. European Commission. (2002). European report on quality indicators of lifelong learning. Brussels : Directorate-General of Education and Culture. – 95 p.
13. Heinz von Foerster. Das Konstruieren einer Wirklichkeit // Paul Watzlawick (Hrsg.). Die erfundene Wirklichkeit. – Munchen, 1981. – P. 39–60.
14. Jarvis P. Adult Education and Lifelong Learning: Theory and Practice (3rd ed.) / Peter Jarvis. – L.; N. Y. : Routledge Falmer, 2004. – 374 p.
15. Lifelong Learning in the Global Knowledge Economy: Challenges for Developing Countries A World Bank Report 2003 The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://siteresources.worldbank.org/INTLL/Resources/Lifelong-Learning-in-the-Global-KnowledgeEconomy/lifelonglearning_GKE.pdf – 167 с.
16. Lifelong Learning: the implications for the universities in the EU / Prepared by Prof. Nikos Kokosalakis, Prof. Maurice Kogan

[Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://improvingser.sti.jrc.it/default/page.gx%3fapp.page=entity.html%26app.action=entity%26entity.object=TSER00000000000003B%26entity.name=Report.doc>.

17. Lengrand, Paul. Prospects of Lifelong Education / Paul. Lengrand, A. J. Cropley. Ed., 1979. 197 p.
18. Lifelong Learning in Europe – Навчання протягом усього життя в Європі. – Режим доступу: <http://www.dvv-international.org.ua/?q=node/122>

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Klochko V. E. Samoorganizacija v psihologicheskikh sistemah: problemy stanovlenija mental'nogo prostranstva lichnosti (vvedenie v transspektivnyj analiz) / V. E. Klochko. – Tomsk : Tomskij gosudarstvennyj universitet, 2005. – 174 s.
2. Loginova I. O. Psihologija zhiznennogo samoosushhestvlenija: monografija / I.O.Loginova. – M. : Izd-vo SGU, 2009. – 279 s.
3. Lektorskiy V. A. XXI Vsemirnyj filosofskij Kongress. Vozmozhna li integracija estestvennyh nauk i nauk o cheloveke? / V. A. Lektorskiy // Voprosy filosofii. – 2004. – № 3. – S. 44–49.
4. Kochubejnyk O. M. Psihologichni praktyky konstrujuvannja zhyttja v umovah postmodernoi' social'nosti : monografija / O. M. Kochubejnyk, T. M. Tytarenko, K. O. Cheremnyh // Nacional'na akademija pedagogichnyh nauk Ukrainy, Instytut social'noi' ta politychnoi' psihologii'. – K. : Milenium, 2014. – 206 c.
5. Smul'son M. L. Kategorija rozvytku v suchasnij psihologii'i' / M.L. Smul'son // Tehnologii' rozvytku intelektu. – 2013. – T. 1. – № 4. – S. 1–15.
6. Smul'son M. L. Intelektual'nyj samorozvytok u virtual'nomu osvitu seredovyshhi: zmina paradygmy / M.L. Smul'son // Aktual'ni problemy psihologii': psihologichna teorija ta tehnologija navchannja t. 8 vyp. 6. – 2009. – T. 1. – № 6. – S. 1–8.
7. Telegina G. V. Obrazovanie v techenie zhizni: institalizacija v evropejskom kontekste i ejo ocenka / Nepreryvnoe obrazovanie v politicheskom i jekonomicheskom kontekstah / otv. red. G. A. Kljucharev. – M. : IS RAN, 2008. – 400 s.
8. Tytarenko T. M. Vplyvy suchasnosti na samokonstrujuvannja osobystosti / T. M. Tytarenko // Social'na psihologija. – 2009. – № 2. – S. 3–11.
9. Tytarenko T. M. Postmoderna osobystist' u dinamici samokonstytujuvannja / T. M. Tytarenko // Aktual'ni problemy psy-

- hologii': Psychologichna germeneytyka : zb. nauk. prac' – K., 2010. – Т. 2, вып. 6. – S. 5–14.
10. Tytarenko T. M. Osobystisne samokonstrujuvannja: pul'sacii' haosu i porjadku / T. M. Tytarenko // Naukovi studii' iz social'noi' ta politychnoi' psihologii'. – 2012. – № 31. – S. 3–11.
  11. Jaremchuk O. V. Kul'turno-istorychnyj prostir samokonstrujuvannja «Ja» / O.V. Jaremchuk // Problemy zagal'noi' ta pedagogichnoi' psihologii': Zbirnyk naukovykh prac' Instytutu psihologii' imeni G.S. Kostjuka NAPN Ukrai'ny. – 2012. – Т. 24. – № ch. 5. – S. 268–277.
  12. European Commission. (2002). European report on quality indicators of lifelong learning. Brussels : Directorate-General of Education and Culture. – 95 p.
  13. Heinz von Foerster. Das Konstruieren einer Wirklichkeit // Paul Watzlawick (Hrcg.). Die erfundene Wirklichkeit. Munchen, 1981. P. 39–60.
  14. Jarvis P. Adult Education and Lifelong Learning: Theory and Practice (3rd ed.) / Peter Jarvis. – L.; N. Y. : Routledge Falmer, 2004. – 374 p
  15. Lifelong Learning in the Global Knowledge Economy: Challenges for Developing Countries A World Bank Report 2003 The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : http://siteresources.worldbank.org/INTLL/Resources/Lifelong-Learning-in-the-Global-KnowledgeEconomy/lifelonglearning_GKE.pd – 167 s.
  16. Lifelong Learning: the implications for the universities in the EU / Prepared by Prof. Nikos Kokosalakis, Prof. Maurice Kogan [Elektronnyj resurs] – Rezhym dostupu: <http://improvingser.sti.jrc.it/default/page.gx%3fapp.page=entity.html%26app.action=entity%26entity.object=TSER00000000000003B%26entity.name=Report.doc>.
  17. Lengrand, Paul. Prospects of Lifelong Education / Paul. Lengrand, A. J. Cropley. Ed., 1979. 197 r.
  18. Lifelong Learning in Europe – Navchannja protjagom us'ogo zhyttja v Jevropi. – Rezhym dostupu: <http://www.dvv-international.org.ua/?q=node/122>

Received February 11, 2017

Revised March 13, 2017

Accepted April 14, 2017